

ECLESIOLOGIA EUHARISTICĂ REFLECTATĂ ÎN PROSCOMIDIE. EFECTELE ÎMPĂRTĂȘIRII CU SFINTELE TAINE

După ce în studiul nostru istorico-liturgic asupra Proskomidiei¹ am afirmat că în rânduiala Proskomidiei de până-n secolele XI-XII nu se scoteau miride pentru vii și adormiți, iar această practică ni se pare mai corectă și că ea reflectă mai bine eclesiologia euharistică ortodoxă, au apărut tot felul de nedumeriri și acuzații, la care țin să aduc unele explicații și argumente suplimentare, pe care le prezint în acest studiu.²

În primul rând trebuie să delimităm 3 aspecte diferite ale problemei: cel istoric, cel eclesiologic și cel mistic.

I.

Din punct de vedere istoric, totul este clar: Proskomidia din primul mileniu se limita doar la scoaterea Agnețului de către diacon și turnarea vinului amestecat cu apă în Potir, fără rostirea a careva cuvinte (nici măcar cele de la Isaia 53) și fără pomeniri de nume, care se făceau tot de către diacon, dar abia după Sfințirea Darurilor.³

Aici ne intersectăm și cu un subiect foarte puțin studiat în teologia liturgică, și anume consecințele teologice și practice ale dispariției slujirii diaconești ca una *obligatorie(!)* în cadrul Liturghiei. Prin secolele XI-XII, ierarhia Bisericii încă insista asupra obligativității de a sluji Liturghia cu

---

¹ Disponibil pe www.teologie.net/biblioteca.

² Bineînțeles cunoaștem interpretările recente (mai ales din sec. XIX-XX) cu privire la Proskomidie și importanța pe care o acordă unii părinți și sfinți recentți scoaterii miridelor pentru vii și adormiți. Considerăm însă că aceste păreri se bazează pe o serie de „prejudecăți teologice” și „interpretări simbolice” pe care acei părinți nu le-au studiat niciodată ci, „din fidelitate față de Tradiția Bisericii” au avut mare evlavie pentru scoaterea miridelor și recomandau credincioșilor să ceară preoților să fie pomeniți cu scoatere de părțicele. Era firesc și corect să procedeze așa. Totuși noi trebuie să vedem ce constituie cu adevărat Tradiția Bisericii: primele 12 secole sau următoarele 8? Trebuie de asemenea să fim conștienți că un părinte sau chiar un sfânt nu a ajuns bineplăcut lui Dumnezeu datorită afirmațiilor sale despre Proskomidie, ci datorită vieții și credinței lui; dar, în același timp, viața lui sfântă nu este neapărat o pecetluire a părerii lui despre Proskomidie. Avem convingerea că un creștin familiarizat cu teologia și teologhisirea ortodoxă nu va fi niciodată scandalizat de astfel de afirmații.

³ Despre aceasta a se citi R. TAFT, *Dipticele*, trad. rom. Cezar Login, Cluj 2008, pp. 19-26, 140-144.

diacon, întrucât aceștia au de făcut lucruri pe care nu le putea face preotul⁴, iar printre acestea se număra și Proskomidia. Sfântul Ierarh Dosoftei al Moldovei, chiar și în secolul al XVII-lea vedea scoaterea miridelor ca o prerogativă a diaconilor⁵, dar aceasta se rescria dintr-o ediție în alta, fără aplicabilitate practică. Deja din secolul al XIII-lea (după Cruciada a IV-a), inclusiv datorită unor evenimente socio-politice, preoții slujeau Liturghia fără diaconi, fiind nevoiți să facă tot ei și Proskomidia.⁶ Atunci pentru prima dată Proskomidia capătă, pe lângă rostul practic de pregătire a Darurilor euharistice, și o valoare simbolico-teologică, inclusiv datorită săvârșirii ei de către preot. Atâta timp cât pregătirea Darurilor era făcută de către diacon, ea nu avea și nici nu putea să aibă sensurile teologice imprimare mai târziu, dintre care multe sunt exagerate și contradictorii. De exemplu, vorbim la Proskomidie despre „jertfirea Mielului” (citând din Isaia 53), dar în același timp, afirmăm ca dogmă că jertfirea Mielului are loc abia la epicleză și nicidecum înainte sau după aceasta.⁷

II.

Interpretarea eclesiologică și mistagogică a vechii Proskomidii se făcea vizibilă prin sfințirea/prefacerea Agnețului și împărtășirea credincioșilor din Trupul și Sângele lui Hristos, dar nu prin simpla scoatere și punere pe Sfântul Disc a unor miride lângă Agneț, mai ales că acestea, după teologia contemporană, nu se sfințesc, ci sunt o simplă înfățișare simbolică.

Conform textului de la I Corinteni 10:17, a celui din Didahia cap. IX⁸ și a interpretărilor patristice (asupra cărora vom reveni), pâinea euharistică care se aduce spre Jertfă, reprezintă pe toți credincioșii, adunați precum

---

⁴ Cf. Nomocanonul lui Pseudo-Zonaras: „Preotul fără diacon sau fără citeț să nu liturghisească, iar cel care va proceda contrar, să fie supus epitimiei doi ani cu metanii 200” (cf. A. АЛМАЗОВ, *Канонические ответы Константинопольского Патриарха Лукки Хризверга*, Одесса, 1903, с. 23).

⁵ *Liturghier*, Iași, 1679.

⁶ Din sec. XV, după căderea Constantinopolului, aceasta a devenit o regulă pentru tot spațiul ortodox.

⁷ Cf. Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, Buc. 1997, p. 77. Ne mai amintim că imediat după introducerea acestor cuvinte din Isaia 53 la Proskomidie, unii teologi ruși (în sec. XV-XVI; până la reforma liturgică a patriarhului Nikon) chiar considerau că jertfirea și sfințirea (!) Darurilor euharistice are loc la Proskomidie și nu la Anafora. Această interpretare a fost condamnată, dar cauza ei n-a fost totuși considerată contradictorie cu afirmația despre jertfa de la epicleză.

⁸ „După cum această pâine frântă era împărțită pe munți și fiind adunată a ajuns una, tot așa să se aduna Biserica Ta de la marginile lumii în împărăția Ta”; PSB vol. 1, București 1979, p. 29.

boabele de grâu într-o pâine. Primind Jertfa, Dumnezeu Tatăl, prin Duhul Sfânt, face ca pâinea și vinul să devină Trupul lui Hristos, așa încât împărtășindu-ne din El, și noi să devenim Trupul Lui, iar prin aceasta să se realizeze Biserica. Nu poți fi membru al Bisericii dacă nu te împărtășești cu Trupul și Sângele lui Hristos, căci împărtășirea nu se face spre desăvârșirea personală a fiecăruia – aceasta fiind un efect secundar și o înțelegere egoistă a împărtășirii, care a denaturat mult teologia euharistică⁹ –, ci spre a fi parte (părtaș → împărtășire) a acestui Trup în care Hristos ne-a asumat și vrea să ne încadreze deplin, fără ca firile părtașe să se confunde sau să se dizolve una în alta. Totuși, prin împărtășire noi ne facem părtași dumnezeieștii firi (II Petru 1:4), nici mai mult, nici mai puțin.¹⁰

Când Mântuitorul vorbește în cap. 6 de la Ioan despre relația dintre împărtășire și înviere, vorbește într-un fel despre Biserică și înviere. Iată de ce Sfinții Părinți spuneau că „Biserica este laboratorul învierii”¹¹. Iar atunci când Sf. Ciprian al Cartaginei spune că „în afara Bisericii nu este mântuire”, spune de fapt că în afara euharistiei nu este mântuire!¹² – lucru confirmat iarăși de Mântuitorul (Ioan 6:48-58). Deci Biserica și Euharistia sunt una! Sau, cum zicea părintele Dumitru Stăniloae: “Euharistia este Hristos și Biserica concentrată în El.”¹³

În vechea disciplină euharistică și penitențială acest lucru era foarte clar exprimat: dacă stai în biserică (locaș), înseamnă că ești membru al Bisericii

---

⁹ Mântuire personală (pe cont propriu, rupt de ceilalți) nu există. Dar despre aceasta abia acum începe să se scrie în teologia ortodoxă. Se pare că e prea târziu...

¹⁰ În mod clar aici nu e vorba nici de panteism, dar nici de deism, ci de iconomia mântuirii prin Hristos cel întrupat și consecințele care decurg din unirea celor două firi în Persoana Sa și comunicarea însușirilor acestora.

¹¹ Numai în Biserică îl găsim pe Hristos Mântuitorul și surpătorul morții noastre (spirituale și trupești), numai Ea (Biserica) este câmpul de acțiune al energiei harului ce țâșnește din Hristos, “deplina extindere a lui Hristos în oameni și laborator în care se realizează treptat asimilarea oamenilor cu Hristos cel Înviat” (D. STĂNILOAE, *Sinteză eclesiologică*, în ST 5-6/1955, p. 262.)

¹² Prin aceasta nu vrem să zicem că împărtășirea cu Sfintele Taine (euharistia) este singura modalitate de împărtășire din harul lui Dumnezeu (energiile Lui necreate), căci și prin rugăciune se realizează o anumită împărtășire (rațională/duhovnicească) cu Dumnezeu. Dar chiar Sfinții Părinți care au vorbit despre împărtășirea duhovnicească prin rugăciunea (Simeon Noul Teolog, Grigore Palama ș.a.), puneau un mare accent pe împărtășirea sistematică cu Hristos euharistic.

¹³ D. STĂNILOAE, *Teologia Euharistiei*, în Ortodoxia 3/1969, p.358. „În Euharistie este concentrată toată mântuirea noastră, ea fiind și singurul mod de a ne-o însuși personal. Euharistia unindu-ne cu Hristos, ne face asemenea Lui, imprimând și în noi starea capabila de jertfă, puterea învierii și a slavei veșnice” (Ibidem, p. 344).

(adunarea euharistică) și înseamnă că obligatoriu trebuie să te împărtășești¹⁴. Dacă nu ești vrednic sau nu vrei să te împărtășești, atunci nu mai ești membru al adunării euharistice (Biserica) și nu trebuie să stai nici în biserică (locaș)¹⁵. Acest lucru îl explică Sf. Ioan Gură de Aur în comentariul la Epistola către Efeseni: *Văd că se face multă neorânduială la Împărtășire. În celelalte zile ale anului nu vă împărtășiți chiar dacă adeseori sunteți curați [adică nu aveți păcate opritoare – n.n.], iar când vin Paștile (și alte sărbători), chiar dacă ați făcut ceva rău, îndrăzniți să vă împărtășiți?! Vai de nepriceperea voastră și de răul vostru obicei! În zadar se săvârșește Liturghia în fiecare zi dacă nu vă împărtășiți... Acestea le spun nu ca să vă împărtășiți oricum, la întâmplare, ci ca să vă faceți vrednici. Omule, nu ești vrednic să te împărtășești? Atunci nici pe celelalte rugăciuni ale Liturghiei [credincioșilor – n.n.] nu ești vrednic să le auzi..., deci, dacă (zici că) nu ești vrednic să te apropii de Sfintele Taine, pleacă împreună cu catehumenii, pentru că nu te deosebești cu nimic de ei.*¹⁶ Interesant că Epistola este una eclesiologică, iar Hrisostom vorbește despre disciplina împărtășirii cu Sfintele Taine!

Încheiem acest capitol prin a preciza încă o dată că vechea rânduială a Proskomidiei (de până-n secolele XI-XII) exprima mult mai profund această legătură: *Hristos-Euharistie-Biserică*, decât o face actuala, care-ți dă senzația că poți fi în Biserică, fără să fii în Hristos. Și nu e vorba doar de o senzație ci culmea, conform rânduiei de acum a Proskomidiei, Hristos întrupat și jertfit nu ne înglobează („asumă”), ci ne ține alături, fără a putea ajunge vreodată părtași firii Lui, întrucât miridele ce se scot pentru vii și adormiți, cel puțin așa cum afirmă întreaga teologie de la Simeon al Thessalonicului încoace, nu se prefac în Trupul lui Hristos. Am putea să ne întrebăm: la ce

---

¹⁴ A se vedea **Canoanele 8-9 Apostolice, 2 Antiohia, 11 Sardica**. Aceste Canoane caterisesc preotul și excomunică mireanul care participă la Liturghie, dar nu se împărtășește (nefiind oprit pentru careva păcate grave).

¹⁵ **Canonul 80 Trulan** (691-692) caterisește clericul și excomunică mireanul care trei duminici la rând a lipsit de la biserică și s-a lipsit de Sfintele Taine, fără a avea un motiv binecuvântat. Astăzi însă, noi îi considerăm „membri ai Bisericii” chiar și pe cei care nu se împărtășesc mai mulți ani la rând sau chiar niciodată. Goana după statistici umflate privind numărul și procentul de „creștini ortodocși” a desființat întreaga teologie euharistică și soteriologică a Bisericii.

¹⁶ Sfântul IOAN HRISOSTOM, *Comentariu la Epistola către Efeseni, Omilia III*, trad. rom. Theodosie Athanasiu, Iași, 1902, pp. 31-32.

bun mai scoatem aceste miride și care-i „efectul concret” al turnării și „scăldării” lor în Sfântul Potir? Căci toate interpretările date acestui act și, mai ales, introducerea (pioasă, dar totuși „apocrifă” a) cuvintelor: „*Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit, cu Scump Sângele Tău...*”¹⁷, n-au făcut decât să denatureze teologia euharistică și soteriologică a Bisericii.

III.

Întrucât cele expuse mai sus se referă și la efectele împărtășirii cu Trupul și Sângele Domnului, iar acest subiect nu este înțeles corect de unii, ne vom opri puțin și la acest subiect, unde vom prezenta câteva texte patristice, care nici nu au nevoie de explicații suplimentare.

1. Comentând textul de la I Corinteni 10:16:17, Sf. Ioan Gură de Aur spune: *„Pâinea pe care o frângem, au nu este împărtășirea trupului lui Hristos?”* Dar pentru ce oare nu a întrebuițat apostolul cuvântul *μετοχή*, ci *κοινωνία*? Pentru că a voit prin cuvântul *κοινωνία* (împărtășire), să arate ceva mai mult decât se înțelege prin cuvântul *μετοχή*, deși amândouă cuvintele sunt asemănătoare; A voit adică să arate că nu numai ne împărtășim, ci și că împărtășindu-ne ne unim cu Dânsul. Căci după cum trupul acela (luat din Fecioara – n.n.) s-a fost unit cu Hristos, tot așa și noi prin pâinea aceasta ne unim cu Dânsul. Apoi fiindcă s-a zis „împărtășirea trupului”, iar ceea ce se dă spre împărtășire este altceva decât aceea cu care ne împărtășim (adică este pâine – n.n.), iată că apostolul a anulat și această mică deosebire, căci spunând „împărtășirea trupului” a căutat iarăși a spune ceva mai apropiat, pentru care a și adăogat: *„Căci o pâine, un trup cei mulți suntem”* (I Cor. 10:17). Numesc împărtășire, zice, pentru că noi suntem una cu Trupul acela. Ce este pâinea din punerea înainte? – Trupul lui Hristos. Deci ce devin cei ce se împărtășesc din ea? – Trupul lui Hristos, și nu mai multe trupuri, ci un trup. Și după cum pâinea fiind

---

¹⁷ Ioannis FOUNDOULIS, *Dialoguri liturgice*, 591, vol. 5, București 2011, pp. 323.-325. Marele liturgist grec spune că această inovație s-a făcut prin sec. XVII-XVIII în spațiul rusesc (de unde a fost preluată și de români), și nu se regăsește în Liturghiile grecești.

*alcătuită din multe boabe de este unită într-un singur întreg, fără să se vadă undeva boabele de grâu - deși ele ființează - astfel și noi ne unim unii cu alții și cu Hristos.*¹⁸

2. Sf. Simeon Noul Teolog: *Cei ce se împărtășesc cu dumnezeiescul Trup al Domnului [...], se unesc cu Hristos Cel îndoit în fire, făcându-se concorporali*¹⁹ (Efeseni 3:6) și *copărtași ai Slavei și Dumnezeirii Lui (I Petru 5:1). Fiindcă așa se unesc cu Dumnezeu cei ce mănâncă această Pâine în conștiința și vederea tainei și beau din acest pahar cu suflet și cu inimă sensibilă [...]*²⁰. Și tot el: *Cuvântul cel neapropiat, Pâinea care se coboară din cer (Ioan 6:33), nu se cuprinde în chip simțit, ci mai degrabă El Însuși cuprinde și Se atinge și Se unește fără amestecare cu cei vrednici și cu cei bine pregătiți pentru primire ei.*²¹

3. Sf. Grigore Palama, Omilia 56: *Ca să fim una cu El nu numai după duh, ci și după trup, carne din carnea Lui și os din oasele Lui, ne-a dăruit contactul intim cu El prin această Pâine. Căci orice iubire își are desăvârșirea printr-o unire [...]. Dar iubirea conjugală pare a avea ceva mai mult decât celelalte, „căci din această pricină va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa, și se va lipi de femeia sa și*

---

¹⁸ Comentariile sau Explicarea Epistolei I către Corintheni, trad. T. Athanasiu, București, 1908. Textul a fost adaptat de noi într-o traducere modernă, dar fără a-i schimba sensul.

¹⁹ Considerăm folosirea cuvântul „corp” pentru traducerea lui σῶμα ca fiind cea mai exactă posibilă. Scrierile filosofice, biblice și patristice grecești fac deosebire între σῶμα, σαρκὶς și κρέας. Același lucru îl întâlnim și în limbile slavone (тело, плоть și мясо), în engleză (body, flesh și meat), precum și în alte limbi. Dacă e să facem o analiză a cuvintelor respective din limba română, atunci ar trebui ca σῶμα să-l exprimăm prin corp (organism viu și integrat), σαρκὶς – prin trup (întrucât provine de la slavonescul труп, care înseamnă cadavru sau corp în descompunere), iar κρέας să fie exprimat prin carne. La noi însă, atât σῶμα, cât și σαρκὶς sunt exprimate prin trup deși, uneori, traducătorii biblici au folosit pentru σαρκὶς cuvântul carne, dar fără ca el să exprime sensul dorit, căci carnea este înțeleasă ca țesut muscular sau ca produs alimentar (cf. DEX) și nu ca trup carnal, supus păcatului, așa cum doreau să zică apostolii (vezi Ioan 1:14; Romani 8 ș.a.). Bineînțeles ne dăm seama că este aproape imposibil să înlocuiești expresia „Trupul lui Hristos” (inexactă oarecum), cu cea de „Corpul lui Hristos”, așa cum folosesc toate limbile latine, din grupul cărora pretindem că facem parte. Era bine ca o astfel de precizare să fi fost făcută în sec. XVI-XVII, când limba română a încetat de a mai fi o simplă limbă vulgară („a poporului”) și începe să devină și limbă literară și liturgică, care trebuie să exprime cu mai multă acrivie toate noțiunile teologice și filosofice, din moment ce limba slavonă care era uzuală atunci, a știut să facă acest lucru încă din sec. IX. S-a observat însă o puternică reticență față de cuvintele de origine latină și chiar greacă, ajungându-se la imposibilitatea de a exprima mai multe noțiuni teologice, mai ales când este vorba de cultul liturgic (conservator prin esență).

²⁰ Text tradus și editat de diaconul Ioan Ică jr., în volumul „Împărtășirea continuă cu Sfintele Taine”, Ed. Deisis 2006, pp. 423-424. Acolo unde avem paranteze păstrate, am sărit peste unele fraze care nu erau relevante pentru ideile pe care am dorit să le accentuăm aici. Prin aceasta însă nu am schimbat cu nimic ideea textului. Contextul poate fi ușor verificat după ediția citată.

²¹ În același volum, p. 425.

voi fi cei doi un trup" (Matei 19:5); „Taina aceasta mare este, spune dumnezeiescul Pavel, dar eu vorbesc despre Hristos și despre Biserică" (Efeseni 5:32). Acolo deci se vor lipi într-un singur trup, nu și într-un singur duh; noi însă prin împărtășirea acestei Pâini dumnezeiești nu ne lipim numai, ci ne amestecăm cu trupul lui Hristos și devenim nu numai un trup, ci un duh cu El [...]. O, ce comuniune multiplă și nespusă! Hristos S-a făcut frate cu noi, intrând în comuniune cu noi atât prin trup, cât și prin sânge și prin ele asemănându-Se nouă; [...] ne-a legat și armonizat cu Sine Însuși prin împărtășirea acestui sânge făcându-Se un trup cu noi.²²

4. Calist și Ignatie Xanthopouli, citându-l pe Ioan Gură de Aur²³, spune: *Suntem un trup (Romani 12:15) și mădulare ale trupului Domnului nostru Iisus Hristos și din vasele Lui (Efeseni 5:30). Iar [...] ca să nu devenim aceasta numai prin iubire, ci să ne amestecăm în mod real cu acel trup, acest lucru are loc prin hrană, pe care ne-a dăruit-o vrând să ne arate dorul pe care-l are față de noi. De aceea S-a amestecat pe Sine Însuși cu noi și a amestecat trupul Lui în noi, ca să devenim un trup unit cu Capul. Apoi ei înșiși spun: E Trup și Sânge al lui Hristos care intră în alcătuirea sufletului și trupului nostru, necheltuindu-se, nesticându-se, neducându-se afară, ci intrând în ființa și conservarea noastră, curățitor de orice murdărie.*²⁴

Toate acestea le-am scris ca un mic supliment la studiul istorico-liturgic asupra Proskomidiei, dar și ca o viziune liturgică asupra eclesiologiei euharistice. Sperăm că el va ajuta la înțelegerea implicațiilor teologice pe care le presupune atât vechea, cât și noua rânduială a Proskomidiei.

---

²² În același volum, pp. 431-432.

²³ Omilia 45 la Ioan, 2: PG 59, 260.

²⁴ În același volum, pp. 438-439, 441.